

Aktuální stav bezpečnosti v Evropě

Antonín Rašek

Za necelou dekádu let po rozpadu bipolarity je ke konci století a tisíciletí Evropa a tím i do značné míry ostatní svět na převážně dobré cestě vypořádat se s dědictvím studené války.

V západní Evropě se bez vážnějších problémů střídají vlády, v současné době se k moci dostávají především levicové, socialistické, solidaristické, zvláště v tak velkých zemích s velmocenským statutem, jako je Velká Británie, Francie, a pravděpodobně také po příštích volbách v Německu. A to i přesto, že v mnoha zemích se přílišná orientace na sociální problémy příliš neosvědčila a že předchozí konzervativní a liberální strany nebyly zjevně neúspěšné. Což neznamená, že západní Evropa je bez problémů. Ty spočívají zvláště ve zvoleném politickém a ekonomickém systému, jenž ve spojení s pluralitní demokracií je až v přílišných vazbách s mezinárodními monopoly úzce zaměřen na spotřebu. Východiskem z hrozících vážnějších problémů je postupný přechod na takový typ demokracie, který je spojen s myšlenkou a koncepcí trvale udržitelného rozvoje.

V postkomunistických zemích se vytvořily základy pluralitních demokratických společností. I zde demokracie funguje, postupně se střídají různé typy vlád, včetně takových v čele s představiteli postkomunistických stran, které jsou již také bez problému znovu nahrazeny pravicovými (např. v Polsku), aniž by byl ohrožen demokratický systém. Ve většině zemí dochází k ekonomickému obratu, pokles tvorby hrubého domácího produktu byl zastaven, mnohde již lze zaznamenat jeho zvyšování, včetně Ruska, i když zde bude úroveň roku 1989 dosaženo pravděpodobně až za deset či patnáct let. Další a rychlejší ekonomický rozvoj je potenciálně spojen zvláště se snahou o postupné členství těchto zemí v Evropské unii.

Metodologický přístup k problematice

Úvahy o aktuálním stavu bezpečnosti v Evropě není možné začít něčím jiným než analýzou vnějších a vnitřních bezpečnostních rizik a ohrožení, respektive jejich změn v průběhu postbipolárního vývoje. Včetně objevu rizik nových, jako jsou např. nové nemoci. Tj. celkové bezpečnostní situace a její časově bližší či vzdálenější predikce.

Bezpečnostními riziky tu v souladu s vymezením bezpečnostní politiky rozumíme ta, která ohrožují bezpečnost a obranu státu a ochranu, život, zdraví a majetek jeho občanů, a to jak rizika vojenská, tak v posledních letech zvláště zvyšující se rizika nevojenská. Tato skutečnost zvyšuje i potřebu promyslet a legislativně zajistit využití armády při řešení nevojenských bezpečnostních rizik.

Jedině na základě zhodnocení bezpečnostních rizik a ohrožení je pak možné definovat, respektive modifikovat národní bezpečnostní zájmy, stanovit principy a zásady státní bezpečnostní, branné i vojenské politiky, přijmout příslušné strategie, vytyčit cíle jejich realizace a vybudovat příslušný bezpečnostní, obranný i vojenský systém, včetně jeho civilního řízení a kontroly.

Znamená to, že bezpečnostní politika v obecném smyslu není neměnná, uzpůsobuje se jako reakce na měnící se rizika, zvláště přerůstají-li v bezpečnostní ohrožení státu a jeho občanů.

Tento metodologický přístup vyžaduje interdisciplinární posuzování bezpečnostní situace a diskuzi před přijetím rozhodnutí příslušnými státními orgány. Naznačený postup je

v zárodečném stavu. Tato stat' proto nemůže být ničím jiným než jedním z podnětů pro takovou diskuzi, a to i navzdory tomu, že jsme se rozhodli vstoupit do Severoatlantické aliance a že tento náš zájem byl jejími členskými státy na madridském summitu NATO v červenci 1997 akceptován.

Příčinou neodpovídajícího stavu státní bezpečnosti, obranné a vojenské politiky je jak postkomunistické dědictví, znemožňující rychlejší zavedení profesionálního a kvalitního civilního řízení a kontroly bezpečnosti, obrany a armády, tak opomíjení této problematiky a veřejné diskuze o ní v posledních pěti letech. Tedy v době, kdy se armáda stala loajální složkou demokratické společnosti a vstup do Severoatlantické aliance se bral jako cosi samozřejmého. Alespoň ve vědomí exekutivy a koaličních politických stran. Proto byla opomíjena jak demokratická transformace armády, tak poskytování dostatečných finančních prostředků na její modernizaci, aby byla schopná samostatně a přiměřeně zajistit obranu země a vstoupit jako rovnoprávný a bezproblémový partner do NATO.

Změny v bezpečnostních rizicích

Český občan měl v tomto století v podstatě jen čtyřikrát možnost se společně radovat. Bylo to v posledních měsících roku 1918, kdy skončila první světová válka, padlo rakousko-uherské mocnářství a zrodila se Československá republika. Dále na začátku roku 1945, kdy dohasla druhá světová válka a skončila nacistická okupace. A konečně v roce 1968, kdy jsme se nejdříve pokusili reformovat komunistický systém, abychom se s ním po dalších dvou desetiletích normalizace v listopadu 1989 rozloučili.

Zato kritických až tragických situací jsme prožili spolu s evropskými národy několikanásobně více, v podstatě téměř v každé dekádě tohoto nepodařeného století, včetně reálné hrozícího vyhubení národa za druhé světové války.

Většina těchto minulých ohrožení byla vnějšího charakteru, ale vnitřní situace k nim často přispívala a činila z těchto zemí i z nás vhodné oběti. O to více musíme nad bezpečnostními, obrannými a vojenskými problémy přemýšlet, predikovat bezprostřední bezpečnostní ohrožení a přijímat odpovídající opatření, abychom se dalším smutným zkušenostem vyhnuli. Situace ve světě a v Evropě se ještě natolik absolutně nezměnila, aby se smutné zážitky nemohly opakovat.

Předně nadále existují vážná globální rizika a ohrožení civilizačního, ekonomického, vojenského, ekologického, sociálního i sociálně patologického charakteru, která se nejenže nedostatečně řeší, ale stále se ještě diskutuje o tom, jak dalece je možné světový vývoj pojímat jako řízený proces. Mnozí představitelé krajního liberalismu se proti takovým možnostem, jakkoli jsou jisté v mnohém náročné i problematické, systematicky staví. Absence skutečně efektivního řízeného procesu však vede ke stále hůře zvládnutelnému nerovnoměrnému politickému a ekonomickému rozvoji v Evropě i ve světě. Konečně jsme se o tom mohli přesvědčit též na základě našeho bezprostředního vnitřního politického a ekonomického vývoje, který vede k hluboké vnitřní diferenciaci jednotlivých sociálně profesních skupin, a tím i k sociálnímu a politickému napětí. Jiným nebezpečím je pak krajní nacionalismus ve formě šovinismu a rasismu. V posledním období však národnostní problémy ustupují náboženským problémům, a to zvláště pokud jde o islámský fundamentalismus, který do Evropy proniká ze Středního východu. Rovnováha a bezpečnost v Evropě se tak stává jako po celé dvacáté století důležitým faktorem světového míru.

Evropa pod vlivem Spojených států k těmto rizikům a ohrožením přispívá charakterem svého civilizačního rozvoje, přílišnou orientací na konzumní způsob života spojeným s formami pluralitního demokratického vývoje a výběrem politických elit. Tyto elity právě pod tímto tlakem stále přehlížejí nutnost prosadit koncepci trvale udržitelného rozvoje. Nejblíže k realizaci této životně důležité strategie jsou solidaristické a ekologické koncepce a na nich založené politické strany a hnutí. Vytvořené světové a evropské instituce však zatím probíhající civilizační i sociální procesy dostatečně nezvládají. Zvláště se to projevu-

je v neuváženém přesunu nejmodernějších technologií do oblastí s totalitními vládami, kde hrozí jejich zneužití ve formě zbraní hromadného ničení. V této oblasti se liberální pojetí trhu bez striktních regulujících opatření jeví z bezpečnostního hlediska jako nejvíce ohrožující.

Zatímco ohrožení zbraněmi hromadného ničení v našem bezprostředním evropském okolí v některých případech trvá, tj. např. v Iráku (během několika málo let může mít zbraně schopné ohrozit Evropu), Íránu, Alžírsku, Libyi či Sýrii. V jiných případech se snižuje, a to zvláště pokud jde o možnost jejich zneužití např. Srbskem, jak se v některých predikcích uvažovalo, a také do jisté míry, pokud jde o zneužití těchto zbraní teroristickými skupinami, jak se to mohlo stát v některých postsovětských zemích. Tyto jisté změny či tendence k nim však neznamenají nadále hrozící zneužití zbraní hromadného ničení nemonitorovat a nesnažit se tomu zabránit.

Na druhé straně se však i nadále zvyšuje nebezpečí terorismu spojeného s použitím klasických zbraní a v blízké budoucnosti se dá předpokládat zneužívání i tzv. neletálních zbraní.¹

V Evropě přes trvajících nacionalistické tendence se ve srovnání s několika uplynulými lety snížila bezpečnostní rizika a ohrožení na linii od pobaltských republik přes Karpaty na Jadran, včetně situace na území bývalé Jugoslávie zčásti pod kontrolou OSN. Také pak do značné míry, pokud jde o situaci v prostoru zakavkazských republik, včetně Čečenské republiky. Podařilo se utlumit vážné nepokoje v Albánii, ale aktuálně hrozí nové nebezpečí v Kosovu, v němž žije v jedné jugoslávské republice 90 % albánského etnika převážně usilujícího o připojení k Albánii. To může ohrozit bezpečnost nejen Jugoslávské republiky a Albánie, ale i Makedonie.

Celkově se však navzdory aktuálnímu proudu kurdevských uprchlíků snížilo, byť možná zatím jen dočasně, nebezpečí migračních vln, z nichž byly na začátku devadesátých let největší obavy. Spolu s tím se snížilo i nebezpečí recidiv totalitních zřízení na území bývalé tzv. socialistické soustavy, včetně Ruska, i když je nelze stále ještě vyloučit úplně.

I v západní Evropě trvají ohniska napětí, a to zvláště v Irsku, v Baskicku, na Korsice a mezi Řeckem a Tureckem, které má navíc již zmíněné problémy s Kurdy. Z přilehlých území je nejvážnější situace v Alžírsku a mnohé podobné problémy lze pozorovat i v jiných arabských zemích (např. nedávno známé teroristické akce v Egyptě). Zasahovat do těchto konfliktů je však velmi problematické, naráží většinou i na odpor vlastních vlád.

Z analýzy bezpečnostní situace v Evropě a ve světě je patrné, že výrazně převládají vnitřní ozbrojené konflikty, které mají mnohdy charakter občanské války. Aniž bychom podceňovali nebezpečí mezinárodních konfliktů, hlavním bezpečnostním problémem jsou konflikty vnitřní. A to v posledním období zvláště ve státech ekonomicky slabých, a tudíž i politicky nestabilních. Zatímco vnitřních konfliktů paralelně řádově v tomto desetiletí probíhají desítky, mezinárodní konflikty se objevují ojediněle. Ale naštěstí klesá i počet vnitřních konfliktů a střetnutí. Na začátku devadesátých let jich bylo 84, v jejich polovině 52 a nyní již jen 25. Přesto je dále nutné na základě dosavadních zkušeností, zvláště pokud jde o řešení tzv. jugoslávské krize, věnovat pozornost vnitřním bezpečnostním rizikům a ohrožením a hledat a nalézat efektivní formy jejich řešení.

Vnitřní bezpečnostní rizika a ohrožení

Zatímco západní demokracie ohrožuje malá schopnost řešit problémy na trhu práce, tj. snížit míru nezaměstnanosti, v postkomunistických zemích stále ještě přetrvává stav, kdy nízká míra ekonomického rozvoje může být pro bezpečnost a obranu státu nebezpečnější než vlastní stav ozbrojených sil. To nabádá k obezřetnosti při stanovování výše vojenského rozpočtu a vede k nezbytnosti hledat moderní nenákladné obranné modely.

Stejně vážné je také spíše se prohlubující než řešené ohrožení občanů i státu novými formami kriminality, mezinárodního organizovaného zločinu, extrémního násilí a terorismu,

s nimiž si nevědí dostatečně rady ani vyspělé demokracie a o to méně postkomunistické země, kde sice totalitní praktiky v mnohém korespondovaly s určitými formami nezákonnosti, ale na druhé straně svou systémovou uzavřeností před jinými formami kriminality (zejména mezinárodní) účinně chránily.

Bezpečnostní riziko v blízké budoucnosti může v postkomunistických zemích mít i demografický rozvoj. Zatímco v převážné části světa dochází stále ještě k jistým formám demografické exploze, v evropských západních i postkomunistických zemích (včetně České republiky) je stále patrnější stagnace a pokles, což podvazuje i doplňování ozbrojených sil.

Za vážný nedostatek v podstatě všech postkomunistických zemí (včetně nás) lze považovat nekomplexní stav záchranného systému proti přírodním a technologickým katastrofám, o čemž se Česká republika přesvědčila při povodních v roce 1997, kdy se muselo převážně improvizovat. A to i přesto, že se bezprostředně po listopadu 1989 na moderní podobě komplexního záchranného systému začalo pracovat, ale jeho další rozvoj byl po roce 1993 podceňen, stejně jako bezpečnostní problematika vůbec, a proto byl vybudován jen parciálně.

Situace na hlavní evropské geostrategické ose

Na první pohled by se mohlo zdát, že jsme skutečně na nejlepší cestě zbavit se v Evropě vážnějších bezpečnostních rizik, nemluvě již o ohroženích. Ale to jde skutečně jen o povrchnější analýzu. A navíc je také nutné vzhledem k dalšímu technologickému vývoji v oblasti zbraňových systémů hodnotit situaci výrazně náročnějšími kritérii. Zvláště pak pokud jde o situaci na historicky nejnebezpečnější geostrategické ose Paříž – Berlín – Varšava – Kyjev – Moskva.

Jisté tu nemůžeme nezaznamenat pozitiva. V Německu trvá nepřetržitý půlstoletý demokratický vývoj, jeho vztahy s Francií jsou již desetiletí velmi dobré, nemluvě již o tom, že oba státy jsou členy Severoatlantické aliance, i když každá z těchto zemí s jiným charakterem členství. Vztahy mezi Německem a Polskem byly pozitivně řešeny bezprostředně po rozpadu bipolarity na známých jednáních 4 + 2 (bohužel za naší nepřítomnosti) a jsou rozhodně lepší než naše vzájemné vztahy s Německem. Podobně má lepší vztahy s Německem i Slovensko, Maďarsko a např. též Rusko.

Když postupujeme dále k východu, situace je ve srovnání se západní větví hlavní geostrategické osy složitější. Optimistickým výhledem je brzké členství Polska, České republiky a také Maďarska v NATO. Nehledě na tuto okolnost, nejsou ještě vzájemné vztahy mezi těmito zeměmi – převážně naší vinou – na takové úrovni, na jaké by mohly být. Nemusíme je zlepšovat jen prostřednictvím tzv. visehradské trojky, respektive čtyřky, kde jsme zjevně neuspěli, ale též běžnými bilaterálními a multilaterálními vztahy.

Kladně je možné kvitovat zahraniční politiku Ukrajiny, která rozhodně nezavdává příčiny k napětí v tomto prostoru. Horší je již situace v Bělorusku, které však svou silou a významem nepředstavuje vážnější nebezpečí. To by spíše mohla představovat situace v pobaltských státech, i když je stále zřejmější, že i zde se demokratické systémy stabilizují a okolní země je respektují.

Složitější je však stále situace v Rusku. I když tu není možné nezaznamenat sílící a pozitivně působící postavení prezidenta Jelcina, jehož působení představuje trvalý vklad k vytváření základů demokratické společnosti. Začíná zde docházet i ke zvratu v ekonomickém vývoji. Nejzávažnějším bezpečnostním problémem Ruska je však prorůstání mafií do státní správy, které sice absurdně situaci do jisté míry stabilizuje, ale zároveň bytostně ohrožuje.

Za pozornost stojí i vojenská a vojensko-politická situace, a to zvláště v souvislosti s reformou ruské armády. Jejím cílem je podle studie Miloše Balabána na jedné straně zastavit úpadek ruské armády a na druhé straně snížit její počty, což se na první pohled zdá protirečivé. Je však skutečností, že se vojenský potenciál Ruska snížil ve srovnání se Sovětským svazem z počátečních 85 % na méně než 40 %, ale bojeschopnost ještě několikanásobně

výrazněji, zvláště v námořnictvu. Stav ruské armády ukázala válka v Čečensku, která v něm připomínala střetnutí SSSR s Finskem před začátkem druhé světové války. V Čečensku vojska navíc nedostala konkrétní politické zadání ani cíle. Konečně se tak děje vždy, když je armáda zneužívána pro dosažení mocenských cílů. Třebaže kdysi tuto praxi doprovázela decimace velitelského sboru, zatímco nyní jen časté personální změny na nejvyšších funkcích a mizerná péče o vojáky.

Nelze ovšem tvrdit, že bezpečnostní situace v Evropě závisí především, či dokonce jen na Rusku. Má na to vliv mnoho globálních a evropských faktorů.

Ve zmiňovaném geostrategickém prostoru jsou bezpečnostní rizika zvláště podmiňována migrací etnik. Ukazuje se, že i přes předností budování občanských společností, mj. i bez ohledu na národnostní složení demokratického státu, lze na základě politicko-sociální analýzy konstatovat (až na historicky dané výjimky, jako jsou např. Spojené státy), že existují jisté hranice přílivu jiných etnik do národních států. Překročení těchto limitů přináší problémy. Lze je např. identifikovat ve Francii existencí sílicího lepenovského hnutí.

Podobné tendence jsou patrné také v Německu, překvapivě zvláště v jeho východních územích, které již v téměř masovém měřítku (až dvě stovky případů) zasahují i Bundeswehr. I když o demokratickém charakteru Německa nikdo nepochybuje, stejně nelze pochybovat ani o jeho mnoha chybách. Prožíváme je i jako souvislosti česko-německé deklarace, kde ovšem sami nejsme bez viny. Ale pokud nacionalistické tendence zasahují již také německé ozbrojené síly, nota bene dislokované i v Bosně, a navíc jsou-li doprovázeny nacistickými idejemi a symboly, nelze to nechat vzhledem k našim historickým zkušenostem bez povšimnutí.

Je tu pak ještě jeden znepokojující faktor. Ačkoli velmi dobře víme, že není dobré, když vítězové uzurpují cizí území, ale když už se tak stane, je nutné tu postupovat velmi obezřetně. Špatně koncipované versailleské dohody přispěly ke druhé světové válce a dodnes mají své negativní důsledky (např. skutečnost, že se z patnácti milionů Maďarů ocitlo pět milionů mimo území Maďarska, převážně v sousedních zemích). Stejně asi nebyly zrovna nejšťastnější úpravy hranic a přesídlování obyvatelstva na základě jaltské a postupimské dohody. Ale dnes již je těžko možné tato rozhodnutí revokovat, a pokud ano, tak maximálně na základě bilaterálních jednání (jako např. jedná Rusko a Japonsko v případě Kurilských ostrovů).

Proto působí nebezpečně, rozdávají-li v Madridu představitelé Spolkové republiky Německo na jedné z konferencí předcházející jednání o rozšíření Severoatlantické aliance v červenci 1997 v několika jazycích více než pětisetstránkové studie o Německu, v anglické verzi Facts about Germany (Societäts-Verlag, Frankfurt am Main 1996, 544 stran), kde jsou polská území na Odře a Nise a území Královce uváděna jako tolikrát kritizovaná „German eastern territories under Polish or Soviet administration“.

Zajištění evropské bezpečnosti a obrany

I přes lepší se bezpečnostní situaci v Evropě a ve světě není stále ještě jednoduché evropskou bezpečnost zajistit. Dochází přitom k vážným metodologickým pochybením, která by se mohla v budoucnu vymstít. Zatímco se pozornost soustřeďuje jednostranně na rozšíření Severoatlantické aliance, základním směrem by mělo být úsilí o kolektivní bezpečnost, z jejíž tvorby by neměl být eliminován žádný z evropských států a která by měla být společně zaměřena proti jakémukoli zdroji bezpečnostního ohrožení. V opačném případě by v našich podmínkách mohlo být přesvědčování občanů o prospěšnosti vstupu do Severoatlantické aliance v mnohém kontraproduktivní.

Rozhodující pro řešení bezpečnostní situace v Evropě v následujícím období musí být úsilí o kolektivní bezpečnost. Při vytváření a prohlubování kolektivní bezpečnosti v Evropě bychom neměli přehlížet, že řada institucí již byla vytvořena a osvědčují se. Nejde proto ani tak o konstituování institucí nových (s výjimkou možná diskutované

Evropské rady bezpečnosti), ba ani o preciznější vymezování kompetencí, jako spíše o vůli seriózně bezpečnostní problémy kolektivně řešit a existující instituce funkčně využívat.

Základní mandát v bezpečnostních otázkách by měla mít jako dosud i přes svou stálou určitou slabost Organizace spojených národů. Vzhledem k poválečnému vývoji a k novému rozložení sil je však účelné ji reorganizovat, především Radu bezpečnosti. Uvažuje se o rozšíření z 5 na 7 stálých členů (rozšíření o Německo a Japonsko), respektive dosavadních pět stálých členů plus 3 až 5 polostálých členů (s rozšířením o Indii či Indonésii, Nigérii, Brazílii atd.) bez práva veta. Spolu s 11–13 nestálými členy by Rada bezpečnosti OSN měla tedy celkem 21–23 členů. Tato reorganizace by při obezřetném posílení mohla OSN posílit, a proto bychom ji měli podporovat.

Základní role identifikace bezpečnostních rizik, prevence, diplomatických zásahů a odzbrojování by měla zůstat panevropské Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, jejíž počet členů vzrostl ze 35 na 52, a dále Radě Evropy zároveň s mandátem požadovat zásahy NATO a Západoevropské unie. Vážnější role OBSE by uspokojila zvláště Rusko, které ji preferuje. U nás se úloha této organizace bohužel dlouhodobě nedoceňuje právě jen proto, že se na ni orientuje Rusko.

Lze také počítat s bezpečnostními zárukami členství v Evropské unii, protože těžko si někdo dovolí její členské země ohrozit. Znamená to, že se postupným rozšířením Evropské unie o další západní a postkomunistické země zvýší i bezpečnost Evropy.

Západoevropská unie, i když na její větší roli má zájem zvláště Francie, nemá samostatnou velitelskou strukturu a k jejímu posílení by došlo za předpokladu, kdyby Evropu opustila americká armáda. To se zatím i přes určité izolacionistické tendence v USA nezdá nejen reálné, ale je to i nebezpečné. Americká vláda, armáda i občané si našťastí velmi dobře pamatují, že dvakrát v tomto století museli jít za velmi nepříznivých podmínek bojovat do Evropy.

Rozhodující obranná a bezpečnostní funkce zůstává jistě na Severoatlantické alianci. Ta prochází postbipolární transformací, posiluje se zvláště její bezpečnostní role. Odpovídá to charakteru současných bezpečnostních rizik. Je však otázkou, jak dalece na úkor bezpečnostní funkce snižovat v budoucnu obrannou funkci. Zvláště je nutné vzít v úvahu, že na začátku příštího tisíciletí budou mít některé země Blízkého a Středního východu a severní Afriky balistické rakety s nukleárními náložemi schopnými ohrozit i Evropu. Pro věrohodnost NATO má význam realizace programu Partnerství pro mír, které kromě vlastních cílů pomáhá překlenout období postupného rozšiřování Severoatlantické aliance.

Nelze se ani vyhnout otázce, jak dalece má západní civilizace zasahovat v jiných kontinentech a civilizacích. Zvláště víme-li, jaké následky měl kolonialismus i současné vojenské, ekonomické a politické zásahy. Jakákoli opatření by proto měla být obezřetná. Zvláště, když jsme se přesvědčili, že minimálně ta vojenská byla kontraproduktivní. Měli bychom se jich proto raději vyvarovat. Zasahovat je ospravedlnitelné jen v tom případě, budeme-li zjevně ohroženi. A stejně tak musíme být obezřetní při vysílání vojenských jednotek do zemí jiných civilizací, byť s humanitárním posláním. Ne vždy to totiž musí být tak chápáno, o čemž jsme se často již přesvědčili.

Naše reakce na bezpečnostní situaci v Evropě

Je povinností státu, jeho orgánů a představitelů včas reagovat na nově vznikající jevy v bezpečnostních rizicích i ohroženích. Základním a trvajícím problémem naší bezpečnosti a obrany je, že nebyly ani vytvořeny základy státní politiky v této oblasti, ani dokončena transformace a demokratizace armády. A to jak pro potřeby vlastní obrany, tak pro vstup do NATO.

Přeměny v armádě proběhly v několika úspěšnějších i méně úspěšných etapách. Nejprve bylo třeba neutralizovat armádu, aby bezprostředně v listopadových událostech nebyla zneužita v mocenském střetnutí. To se podařilo. Armádu opustili zkompromitovaní generálové

a důstojníci i ti, kdož nechtěli ve vojsku sloužit. Byly rozpuštěny politické orgány a zakázána činnost stranických organizací. Armáda se stala loajální složkou společnosti a postupně i garantem státní suverenity a demokratického rozvoje. Nový branný zákon zakázal vojákům v činné službě členství v politických stranách, což se podařilo zajistit bez problémů. Zákon o civilní službě umožnil mladým mužům nenastoupit vojenskou základní službu, pokud to bylo v rozporu s jejich svědomím. Tento zákon byl široce zneužíván, způsobil armádě vážné problémy, a proto musel být několikrát novelizován. Škody jím způsobené však odstraněny nebyly.

V reakci na rozpad bipolárního světa bylo úspěchem přijetí nové vojenské obranné doktríny, která nikoho nepokládala za konkrétního nepřítele. Vzhledem k tomu bylo rozhodnuto redислоkovat vojska rovnoměrně po celém území našeho státu. Zároveň se na základě vídeňských dohod snižovaly počty vojsk a zbraňových systémů. Rezort obrany se reorganizoval a stabilizoval a vojska postupně začala plnit nové zadané úkoly.

Tento proces byl přerušen rozdělením Československa, kdy se zároveň rozdělila i armáda. Tento úkol byl splněn i přes svou náročnost bez vážnějších problémů, což bylo oceněno spíše zahraničními odborníky než u nás. Rozdělení Československé armády však Armádu České republiky oslabilo, a to podstatně výrazněji než Armádu Slovenské republiky, kde jí vláda, parlament i občané věnovali větší pozornost. Rozdělení republiky také vedlo k nerovnovážnému rozdělení etnik, což v současnosti České republiky způsobuje vážné problémy, a to zvláště pokud jde o romské etnikum, které se u nás rozrostlo za poslední půlstoletí pětsetkrát.

Po zrodu České republiky se v armádě přesto vytvořily dobré podmínky pro její další vojenské a demokratické přeměny, a to zvláště pokud jde o optimalizaci personální struktury na základě výkonového principu a přechodu na modernější typ vojska v souladu se zpracovanou strategií.

Místo toho však byli vojáci z povolání přes svou ničím nezpochybněnou loajalitu tehdejším novým ministrem obrany absurdně obviněni z velezrady a vlastizrady, ačkoli většina z nich koncem šedesátých let v armádě nesloužila, nebo byla zařazena v nejnižších funkcích. Místo optimalizace nastal zcela zjevně neřízený personální proces, odcházeli neschopnější, většinou mladí důstojníci.

Tehdejší ministr obrany zrušil úsek strategického řízení, včetně Institutu pro strategická studia i úsek sociálního řízení, včetně Vojenského ústavu sociálních výzkumů. Tím se armáda zbavila intelektuálního, vědeckovýzkumného a sociálního zázemí, což se negativně projevilo v tvorbě strategických dokumentů, legislativy, sociální práce a ideové výchovy, a to se všemi negativními důsledky, s nimiž se armáda potýká dodnes. Ani další dva noví ministři tento proces nebyli schopni zastavit.

V armádě velmi vázl výcvik, a to nejen v letectvu, ale i v pozemním vojsku. Modernizace armády se zastavila. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků se dále narušovala infrastruktura vojenských zařízení. Velení armády se nepodařilo přizpůsobit počty a strukturu přidělenému rozpočtu. Zakázkové řízení a prodeje zbraňových systémů se setkaly s vážnou kritikou. Proto se neustále snižovala důvěra v armádu, která za pět let existence Armády České republiky klesla o polovinu, tj. pod 30 %.

Ani podpora členství v Severoatlantické alianci není ve srovnání s jinými zeměmi u nás dostatečná. Stále kolísá a pohybuje se převážně kolem kladných postojů 50 % občanů.

Na základě analýzy bezpečnostních rizik, existujících strategických dokumentů, úrovně řízení rezortu obrany a stavu vojsk je nutné přijmout řadu zásadních rozhodnutí. Předně vypracovat Národní bezpečnostní strategii, novelizovat Národní obrannou strategii a schválit konečnou verzi Vojenské strategie jako záměru rozvoje armády do roku 2000 s výhledem do roku 2005 (vzhledem k neustátému odkládání schválení těchto dokumentů jsou pravděpodobně uvedené termíny již zastaralé). Podle těchto dokumentů by měly být zpracovány i základní zásady státní politiky v oblasti bezpečnosti a obrany. Z ní by měla vycházet i příslušná bezpečnostní, obranná a vojenská legislativa.

Za primární je nutné považovat především rozvoj vlastních ozbrojených sil. Vstup do Severoatlantické aliance jako prioritu naší zahraniční politiky je nutné při zdůrazňování principu vzájemné solidarity považovat za synergické znásobení našich bezpečnostních jistot a obranných možností. Aby se stalo faktem, je k tomu třeba jak kvalitně připravit ozbrojené síly, tak získat podporu občanů.

Při modernizaci armády je nutné vycházet z našich lidských, finančních a materiálních možností, tj. budovat armádu nepočetnou, co nejvíce profesionalizovanou, vyzbrojenou méně nákladnými obrannými protiletadlovými a protitankovými zbraňovými systémy a s důrazem na územní obranu s akceschopným využitím a rozšířením záloh. To předpokládá, aby se obrana stala záležitostí všech orgánů a institucí státu, společnosti i všech občanů.

Vážnou pozornost vyžaduje zkvalitnění velitelského sboru, jeho sociálních jistot, motivace a ocenění této náročné profese. To předpokládá věnovat značnou pozornost vojenskému školství, získávání mladých lidí pro vojenské povolání a jejich setrvání v armádě.

¹ Rozhodující v budoucích válkách, včetně boje proti teroristům mají být netradiční prostředky. Jsou to tzv. neletální zbraně, které nezpůsobují smrt. Je to zcela nová koncepce boje, vzniklá na začátku devadesátých let ve Spojených státech. Má jen vyřadit živou sílu, nezničit ji, nezabít. Koncepce vychází z ideje, že by válka či boj proti teroristům (např. s rukojmími) neměly ohrozit nezúčastněné civilní obyvatelstvo. K základním tzv. neletálním zbraním patří optické a laserové zbraně, nejaderné elektromagnetické impulzy a mikrovlny s vysokou energií, zvukové a ultrazvukové vlny, prostředky radioelektronického boje, prostředky informačního boje, biologické zbraně atd. Většina neletálních zbraní je vyzkoušena jen částečně. Hlavním problémem je, že poškození lidského organismu při použití těchto zbraní nemusí být dočasné, ale trvalé. Proto se s nimi ještě nesetkáváme např. v boji proti terorismu s rukojmími.

Literatura

- Balabán, M.: Rusko: vojenská reforma s otazníky. Připraveno pro časopis Trend.
 Eichler, J.: Bezpečnostní politika českého státu. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo ročníku 1992, s. 16.
 Florian, J.: Národní bezpečnost ČR. Některé pohledy na její problémy. Vojenské rozhledy, 6/1994, s. 3.
 Fučík, J.: Občan a obrana vlasti. Vojenské rozhledy, 2/1995, s. 41.
 Huntington, S. P.: The Soldier and the State. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1957.
 Janda, J.: Cíle a programy v oblasti obrany státu. Vojenské rozhledy, 9/1992.
 Janda, J.: Perspektivy obrany státu. Vojenské rozhledy, 1/1992.
 Janowitz, M.: The Professional Soldier, a Social and Political Portrait. Glencoe 1960.
 Kubeša, M.: K některým pojmům strategie bezpečnosti státu. Vojenské rozhledy, 5/1995, s. 41.
 Moscos, Ch. C.: Soldiers and Sociology. US Army Research Institute. Evanston, Illinois 1988.
 Němec, J.: Bezpečnostní politika České republiky. Vojenské rozhledy, 3/1993, s. 11.
 Niklas, E.: Armáda a politická moc. Impuls, Praha 1993.
 Pezl, K.: Bezpečnost ČSFR a vojenská doktrína. Mezinárodní politika, 12/1991.
 Rašek, A.: Bezpečnostní problémy soudobé Evropy. Mezinárodní politika, 11/1997.
 Rašek, A.: Bezpečnost v Evropě. Pohledy, 6/1997.
 Rašek, A.: Demokratizace nebo transformace? Trend, 4/1997.
 Rašek, A.: K občanské kontrole armády. Výběr statí pro výchovu, vzdělávání a rekvalifikaci. Praha, únor 1992.
 Rašek, A.: K obsahu a systému civilní kontroly nad armádou. Sociológia 24, 1992, č. 3.
 Rašek, A.: Kontrola společnosti nad armádou. Vojenský profesionál, 5/1992.
 Škrabál, M., Vlach, O.: Přístupy k vypracování vojenské doktríny České republiky a Slovenské republiky. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo ročníku 1992, s. 31.

Armáda a společenské změny. Sborník vybraných referátů z vojenské sekce XII. světového sociologického kongresu v Madridu. Vojenský ústav sociálních výzkumů, Praha 1991.

Armáda: Téměř celé čtyři roky byla na okraji zájmu koaličních a opozičních stran. MF Dnes, 20. 3. 1996.

Armáda v občanské společnosti. Informační zpráva. Zpracovala M. Hanáková. Ústav obranných studií AČR, Praha 1955.

Bezpečnostní politika České republiky. Výzkumný projekt. Studijní sešity. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1994.

Bezpečnostní politika České republiky. Závěrečná zpráva z výzkumného projektu. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1996.

- Bezpečnost pro Evropu. Postoje veřejnosti a politické opce. Výzkumný program Bezpečnost pro Evropu, středisko pro rozvoj zahraniční politiky. Prosinec 1992.
- Bílá kniha o obraně České republiky. Ministerstvo obrany České republiky. Redakce Impuls, 1995.
- Bílé knihy o obraně. *Vojenské rozhledy*, 1/1995, s. 120.
- Czechoslovakia on the Road to Reform: Challenges and Opportunities for U. S. Policy. The Atlantic Council of the United States, Task Force on Czechoslovakia. February 1991.
- Česko-německé vztahy za první republiky a za druhé světové války. Vojenský historický ústav, Praha 1990.
- Demokracie a obrana. *Vojenské rozhledy*, 10/1993, s. 80.
- Initial Report. Security for Europe Project. Brown University. December 1992.
- Návrh obrannej doktríny Slovenskej republiky. Bratislava, červen 1994.
- Ozbrojené síly a společnost. Sborník vybraných referátů z konference IUS v Baltímore. SSŘ MNO 1992.
- Parlamenty vyspělých demokratických států a vojenská ekonomika. *Vojenské rozhledy*, mimořádné číslo ročníku 1992, s. 118.
- Rizika a ohrožení České republiky. Kolektiv pracovníků Institutu pro strategická studia. Praha, červen 1993.
- Systém obrany České republiky a jeho tvorba. Institut pro strategická studia, Praha, únor 1993.
- Tvorba komplexní koncepce bezpečnostní politiky a vojenské doktríny České republiky. Varianta I. Praha, duben 1993.
- Vojenská doktrína ČSFR. Praha 1992.
- Vojenská doktrína. Návrh. Institut pro strategická studia, Praha 1993.
- Vojenská strategie České republiky. Osnova. Institut pro strategická studia, Praha 1993.
- Vojenské doktríny a vojenské transformace v postkomunistické Evropě. *Vojenské rozhledy*, 5/1993, s. 25.
- Zahraněční politika ČR jako východisko pro politiku bezpečnosti. Seminář o zahraniční politice MZV-MO, 7. dubna 1993.
- Základní teze projektu Bezpečnostní politika ČR. Ústav mezinárodních vztahů, Praha, únor 1994.